«HVERDAGSBORGERKRIG»

OM FOTBALL OG SOSIALT MINNE I JORDAN

Etter borgerkrigen i Jordan i 1970 har fotballstadioner vært hovedarena for synliggjøring av etnisk og nasjonal konflikt i landet. I dag kan fotball i den jordanske konteksten tolkes som ikke bare et barometer på underliggende politiske strømninger, men også som en medvirkende årsak til at den jordansk-palestinske konflikten reproduseres.¹

DAG HENRIK TUASTAD

29. september 1995, på Ammans internasjonale stadion i Jordan, spiller det jordanske herrelandslaget i fotball OL-kvalifiseringskamp mot Irak. «Bi rih bi damm, nafdiki ya Saddam», lyder det taktfast fra publikum – «Vi skal ofre oss for deg Saddam». Det overrasker meg at det er så mange irakere på kampen, og at de er så glødende tilhengere av den irakiske diktatoren. «De er ikke irakere», sier Hussein som jeg ser kampen med. Irak går etter hvert opp til 4–0, til vill jubel fra de samme tilskuerne. «Yallah, ya Wihdat, yallah» – «Kom igjen, Wihdat», roper de. Wihdat? Den palestinske flyktningleiren i Amman som i 1970, under borgerkrigen, var hovedkvarteret for Yassir Arafat og de palestinske militsgruppene? Er det palestinerne som støtter Saddam, til tross for at PLO, Den palestinske frigjøringsbevegelsen, sin støtte til Iraks invasjon av Kuwait i 1990 førte til at 400 000 palestinere mistet jobbene sine og ble utvist fra landet, de fleste til Jordan? «De er ikke palestinere», sier Hussein, selv jordansk palestinere, lett overbærende. Saken er den, forteller han, at jordanske nasjonalister, antipalestinske, samlet

rundt klubben til de jordanske elitestyrkene, FC Faisali, har kommet til kampen med et håp om at Jordan skal tape. Treneren for det jordanske landslaget, Izat Hamza, var tidligere trener for fotballklubben fra Wihdat-leiren, FC Wihdat. Etter borgerkrigen i 1970 vokste denne klubben fram til å bli det fremste symbolet på palestinsk nasjonal identitet i Jordan, ettersom det var umulig for palestinerne i Jordan å kommunisere sin nasjonale identitet andre steder enn på fotballbanen om de skulle unngå å havne i fengsel. At den palestinske, tidligere Wihdat-treneren hadde overtatt landslaget, som inkluderte seks Wihdat-spillere, hadde skapt dyp misnøye blant antipalestinske jordanere, de såkalte østbankjordanerne eller transjordanere, den ikke-palestinske delen av den jordanske befolkningen av beduinopprinnelse. De kom for å nyte og se det jordanske landslaget tape – siden det var blitt «overtatt» av palestinerne. «Izat, Izat», roper de med henvisning til den palestinske lands-

Tøffe tak, også på banen, når Wihdat møter Faisali til dyst. Her er det en Wihdat-spiller som har overtaket.

lagstreneren, «hvor er ditt folk?» På den andre siden av tribunen begynner det å røre på seg. «Der har du palestinerne», sier Hussein. De samler seg ved utgangen av banen. Mens treneren forlater banen lyder det massivt fra gruppen: «Al-raba'i, al-raba'i, shabab Wihdat, kulluhum fida'i» – «Kommandør, kommandør, alle Wihdats unge er geriljasoldater.»

Fotball representerer en unik arena for artikulering av sosial identitet – generasjonstilhørighet, stedstilhørighet, etnisitet, maskulinitet og sosialt kjønn, sekterisme, nasjonalisme – for å nevne noen former. Fotball representerer det karnevaleske, ertende og noen ganger truende for maktthavere, og har derfor også potensial til å skape politiske urobølger. Armstrong og Young har argumentert at fotballsupporteres deltagende rolle i kamper er selve fotballens vesen.² Universet til fotballsupportere er fylt med sterke følelser for eget lag og en antipati, for ikke å si et hat, til motstanderlaget. Kampen handler om å knuse fienden og supporterne har her en viktig rolle: På best mulig måte støtte eget lag og på best mulig måte bidra til å utmanøvrere motstanderlaget. Det som kjennetegner fotballsupportere er ensidig, fanatisk, partisk antagonisme, fordi målet er å vinne, seier, og for enhver pris å unngå nederlag. Fotball kan i et slikt perspektiv sees som en form for ritualisert krigføring, som George Orwell en gang skrev: «War minus the shooting».³

Så kan man spørre seg, hvis dette er normalen, hva da med fotball i politisk ladede kontekster? I slike situasjoner vil fotballarenaen for det første være et barometer for kulturelle og politiske strømninger i folkemassene, med supportere som tillegger lag og spillere egne kulturelle og ideologiske idiosynkrasier. I forlengelsen av dette vil fotball også kunne komme til å spille en direkte politisk rolle, hvor opprørsnister tennes og slukkes.

Ingen steder i verden har fotball i større grad

hatt en slik rolle enn i Midtøsten, verdens mest autoritære region, der folkemassene ellers mangler adgang til arenaer for politisk deltagelse og fri meningsutveksling. Særlig gjelder dette for ungdom, for sinte unge menn. De representerer en uforholdsmessig stor andel av befolkningen – ingen region i verden har større ungdomskull relativt sett – men opplever at veien inn i arbeidslivet og til å stifte egne familier er fylt med uoverstigelige hindringer.⁴ Dette har bidratt til en situasjon hvor to former for opprør har smeltet

Det at kanalene for politisk deltagelse har vært stengt, har gjort fotballarenaen til et slags fristed.

sammen, som observert gjennom den arabiske vår: for det første ungdommers opprør mot foreldre og den eldre generasjonen, og, for det andre, et opprør mot autoritære politiske regimer. Denne situasjonen har gjort fotballens politiske rolle i regionen hyperaktuell. Det at kanalene for politisk deltagelse har vært stengt, og at ungdom har manglet samlingssteder generelt, har gjort fotballarenaen til et slags fristed. På fotballarenaen har unge menn kunnet komme sammen og gi uttrykk for sine frustrasjoner, sympatier og antipatier.

Men fotballens politiske rolle handler ikke bare om motstand nedenfra.⁵ Den kan også være en arena for regimers hegemoniske strategier. Autoritære regimer trenger motstrategier når det begynner å murre i befolkningen. En av de mest suksessfulle kontra-revolusjonære strategiene til autoritære regimer i Midtøsten har vært å spille *fitna*-kortet: Å spre frykt i befolkningen om *fitna* – kaos, slutt på sikkerhet og stabilitet – som alternativ til den autokratiske staten når ideer om demokratisk representasjon og politiske reformer får vind i seilene. Dersom befolkningen over-

bevises om at endring til folkestyre vil skape kaos og usikkerhet vil de foretrekke det trygge. Demokratiske prosesser fremmer sekterisme. Alternativet er derfor borgerkrig er budskapet som fremmes. Den saudiarabiske invasjonen av Bahrain i 2011 kan sees som et uttrykk for en slik strategi. Uten invasjonen ville eksterne agenter – Iran – skape sekterisme, ustabilitet og usikkerhet, i hele regionen, var det saudiske budskapet. Men invasjonen kan også tolkes som en måte å fremme det samme som det ble advart mot.⁶ Det sentrale er uansett å holde bevisstheten om faren for sekterisk uro ved like.

Det finnes mindre dramatiske måter å skape regimelegitimitet på og spre frykt for *fitna* for autokrater enn å invadere naboland, og det er her fotball er et alternativ. Så lenge minnet om borgerkrig vedlikeholdes regelmessig på fotballarenaen vil effekten være den samme: Å opprettholde frykt i befolkningen for sekterisme og borgerkrig, og dermed sikre fortsatt politisk status quo.

Hvordan skapes egentlig en kollektiv bevissthet om farene for borgerkrig? Et studiefelt hvor slike fenomener studeres er *mnemohistorie* og sosialt minne-studier. Studier av sosialt minne handler ikke primært om å avdekke forhold i fortiden men om å forstå hvordan fortiden persiperes, og betydningen denne persepsjonen har i nåtiden. At minner er sosiale, en del av gruppers kollektive identitet, har, som Maurice Halbwachs først observerte, å gjøre med at memorering som kognitiv prosess har en sentral *sosial* dimensjon. Ifølge Halbwachs vil det som bestemmer hva som i en kontinuerlig strøm av inntrykk selekteres som minner i hukommelsen være bestemt av gruppedynamikk, av interaksjon med andre som deler samme erfaring eller har felles forståelse av hendelser. Kollektiv memorering bidrar igjen til å forme grupper som sosiale enheter. Måten fortiden aktiveres i

nåtiden, det kollektive minnet, er vesentlig for å forstå identitetsdannelse.⁷ *Mnemohistorie* er studiet av hvordan minner harmonerer med tanker og ideer innenfor en gruppe og hvordan gruppens kollektive minne er avgjørende for måten gruppens medlemmer bindes sammen på.⁸

Både når det gjelder gruppers artikulering av politisk motstand, gjennom eksempelvis artikulering av undertrykt nasjonal identitet, eller for regimer som spiller *fitna*-kortet, er opprettholdelse av sosiale minner som vekker en sterk sosial identitetsfølelse en nødvendig betingelse. Dette aspektet ved fotballens politiske rolle utgjør hovedfokuset i denne artikkelen. Med empirisk fokus på Jordan diskuteres hvordan sosialt, kollektivt minne opprettholdes på fotballarenaen, og hvordan dette har hatt en dobbelt politisk funksjon: På den ene siden blir nasjonale sub-identiteter produsert og vedlikeholdt, på den andre siden opprettholdes, gjennom minnet om borgerkrigen, en advarsel om hva som kan komme til å skje hvis det åpnes for større politiske reformer. I begge tilfeller er studiet av fotball et helt sentralt inntak for å forstå underliggende politiske prosesser.

BORGERKRIGEN

Jordans befolkning var rundt 340 000 mennesker før 1948-krigen mellom Israel og nabostatene. Da våpenhvilen ble inngått mellom partene i 1949 hadde Jordan tatt kontroll over 450 000 palestinere på Vestbredden, i tillegg til at 450 000 palestinere hadde flyktet til Jordan fra Israel. Jordans kong Abdullah, som ivrig jobbet for å realisere ambisjonene om en større stat enn den lille ørkenstaten han var blitt tildelt etter første verdenskrig (formelt uavhengig i 1946), ga, som eneste vertsland for flyktningene, statsborgerskap til palestinerne. Den opprinnelige beduin-befolkningen på østbredden av Jordan-elva ble plutselig en etnisk minoritet i sitt eget hjemland. Integra-

sjonen av palestinerne gikk like fullt, i utgangspunktet, forbausende bra. Jordan trengte den urbane, utdannede middelklassen av Vestbredden-palestinere som bidro til å høyne kvaliteten på det jordanske byråkratiet og utdannelsessystemet. Mange av disse palestinerne utvidet dessuten sine familiebedrifter fra Vestbredden til Østbredden, og tjente dermed godt på den nye situasjonen. Det var annerledes for flyktingene med opprinnelse innenfor området som i 1948 ble Israel. De ble plassert i flyktningleirer, administrert av FNS hjelpeorganisasjon for flyktinger, UNRWA (United Nations Relief and Works Agency). De refererte senere til den første perioden i Jordan som «sultårene».⁹ UNRWAs budsjett var på 27 dollar per flyktning – per år. Mens den israelske okkupasjonen av Vestbredden i 1967 skapte en dramatisk forverring av situasjonen for de opprinnelige Vestbredden-palestinere – de kunne ikke lenger være del av et Jordan bestående av både Vestbredden og Østbredden – representerte okkupasjonen en form for frigjøring for leirflyktingene. Heller enn å vente på de arabiske landene hadde de nå ikke andre enn seg selv å stole på, noe som bidro til at PLOs ulike væpnede grupper vokste fram med base i de palestinske leirene i Jordan. PLO-gruppenes væpnede aksjoner var enormt populære blant flyktingene. Etter det berømmelige Karameh-slaget i 1968, der PLO-grupper slo tilbake et israelsk angrep og drepte 28 israelere, uttalte kong Hussein at også han var geriljasoldat.¹⁰ Hussein kunne knapt stå imot PLOs enorme popularitet blant de palestinske flyktingene (og også blant deler av den etnisk jordanske befolkningen), og kongen ønsket ikke en intern konfrontasjon. Radikale marxistiske PLO-grupper, PFLP, DFLP og PLF,¹¹ så derimot de konservative arabiske monarkene, inkludert kong Hussein, som del av problemet. Kongen måtte bort skulle den palestinske revolusjonen lykkes. I september 1970 kapret PFLP fire fly og tvang disse

til å lande i Jordan i et område som de så omtalte som «frigjort». Dette var mer enn det jordanske regimet kunne leve med. Under det britiske mandatet i Jordan fra 1921 til 1946, eller Transjordan som Jordan da het, hadde britene omskolert opprørske beduinstammer til å bli militære elitetropper.¹² Det var disse som knuste PLO, og aller verst gikk det ut over leiren som hadde vært deres militære hovedkvarter, Wihdat, som ble bombet til ruiner. 200–300 transjordanere og rundt 3000 palestinere mistet livet i kampene, mens PLO forlot Jordan for å etablere sin nye base i Libanon.¹³

FRA BORGERKRIG TIL SYMBOLSK KRIG¹⁴

Etter borgerkrigen så transjordanerne (Østbredden-jordanerne) på palestinerne ikke bare som utakknemlige for gjestfriheten Jordan hadde tilbudt dem, men som forrædere. De ble ansett som et sikkerhetsproblem og underlagt et strengt overvåkningsregime, særlig i leirene. Innenfor arbeidslivet begynte en «Østbredden først»-politikk å gjelde. Palestinerne fikk erfare uoverstigelige problemer med det jordanske byråkratiet, med å komme inn på universitetet, registrere et foretak, få førerkort eller pass og lignende.¹⁵

At Jordan etter borgerkrigen ble styrt etter unntakslover forsterket de etnisk-nasjonale spenningene. «Østbredden først» på arbeidsmarkedet og isolering av de palestinske leirene med militære kontrollposter rundt og det jordanske etterretningsvesenet ved inngangen, representerte en form for stigmatisering som gjorde at palestinerne kollektive identitet nærmest uunngåelig ble styrket heller enn utvisket. Palestinsk nasjonal identitet ble undertrykt, men var samtidig basis for all palestinsk sosial organisering. Sportsaktiviteter var en del av det tilbudet UNRWAs ungdomssentre etablerte i de palestinske flyktningleirene etter borgerkrigen. Fraværet av andre meningsfylte aktivitetstilbud i

leirene gjorde dette tilbudet eksepsjonelt populært. Det ble etablert ligaer der de ulike leirenes lag konkurrerte med hverandre i fotball, basketball, volleyball og boksing. Fra 1975 ble palestinske lag fra flyktningleirene også integrert i den nasjonale jordanske fotball-ligaen. Sport, særlig fotball, ble fra da av den eneste måten palestinsk nasjonal identitet ble offentlig kommunisert. Flyktningleiren Wihdat hadde som nevnt ovenfor vært sete for PLOs hovedkvarter under borgerkrigen og ble særlig hardt rammet under borgerkrigen. Fra Wihdat skulle det vokse fram et fotballag som oppnådde stadig større sportslig suksess, til grenseløs begeistring i de palestinske leirene. Wihdats kamper utartet seg til å bli palestinske folkefester, og mens knapt et par tusen fulgte andre lag var arenaen fullpakket når Wihdat spilte. Ikke bare på fotballbanen, men også utenfor kunne palestinerne uttrykke sin

Fra flyktningleiren Wihdat skulle det vokse fram et fotballag som oppnådde stadig større sportlig suksess.

hengivne støtte til klubben. Egne typer signaler, som grønne plagg og en spesiell tuting fra biler, kom til å symbolisere støtte til Wihdat. Under Wihdats kamper kunne palestinske nasjonalistiske slagord høres: «Vi vil ikke ha hvete eller sardiner, vi vil ha bomber», ropte Wihdats supportere under kampene.¹⁶ Supporternes identitet var å være motstandskjempere, ikke bistandsmottakere.

I 1980 vant Wihdat den jordanske ligaen for første gang. Siden har Wihdat vært den mest suksessfulle klubben i Jordan. Wihdat degraderte dermed transjordanernes fremste klubb, Faisali. Og det var særlig i kampene mellom Wihdat og Faisali at den jordansk-palestinske motsetningen

kom til uttrykk. Faisali var tilhørende jordanske elitestyrker og kunne føre sin historie tilbake til borgerkrigen. Klubbens supportere var kjent som spesielt anti-palestinske. «Alle i Wihdat selger tomater», sang supportere av Faisali-klubben. Wihdat-leiren var kjent for sitt billige grønnsaksmarked, og tomatselgere sto ikke spesielt høyt i anseelse blant Faisali-supporterne. «Vi er alle palestinere», ropte Wihdat-supporterne tilbake, alternativt «vi er alle geriljasoldater».¹⁷

FOTBALLKRIGEN I NY POLITISK KONTEKST

I 1988, under den palestinske intifadaen, frasa kong Hussein seg ambisjonen om å representere palestinerne. En årelang konkurranse med PLO om hvem som representerte palestinerne på Vestbredden var dermed over. «En og en halv million palestinere våknet opp første august 1988 og oppdaget at de var blitt statsløse», uttalte Anis al-Qasim, en jordansk palestinsk advokat og ekspert i internasjonal lov.¹⁸ ID-kortene ble delt i grønne og gule kort. De med gule kort hadde fra nå av bare midlertidig statsborgerskap, mens de med grønne hadde permanent statsborgerskap. Med fredsavtalen mellom Israel og PLO i 1993 ble PLO internasjonalt anerkjent som det palestinske folkets «eneste og legitime representant».

Dette endret situasjonen radikalt for palestinere i Jordan. Kampen for anerkjennelse av PLO var over. Fra å ha kjempet mot usynliggjøringen av deres palestinske nasjonale identitet ble deres umiddelbare førsteprioritet å ikke miste sine jordanske statsborgerskap. «I dag ønsker ikke de palestinske flyktingene i Jordan å bli representert av PLO, og PLO tør heller ikke å representere dem», forteller langvarig medlem av PLOs eksekutivkomite, Asad Abdul Rahman.¹⁹ Wihdat-supporternes referanser til borgerkrigen, til palestinsk væpnet kamp og nasjonalisme, blir fra nå av en politisk anakronisme. Supporterne representerer ikke lenger den undertrykte stemmen

til flyktninger med en usynlig nasjonal identitet. De er i like stor grad fotballsupportere med en iboende fiendtlighet mot motstanderlagene. Deres vektlegging av det palestinske er like mye generert av fotballsupporterlogikk – antagonisme der formålet er å knuse motstanderen – som av politisk kontekst.

Blant jordanske nasjonalister, etniske jordanere som ser palestinerne som en trussel mot egen posisjon i staten, og som frykter demokratisering fordi det kan styrke palestinerne sin posisjon i Jordan, er situasjonen imidlertid den motsatte av situasjonen for palestinere. De ønsker å uttrykke det som lenge har vært politisk tabu i Jordan: Å sette spørsmålsteget ved det nasjonale kompromisset om at både palestinere og jordanere i teorien er likeverdige borgere av staten. Tabuet har i dag blitt sprengt – på fotballbanen.

«SKILL DEG FRA HENNE»

«Wahid ithnan, talaqha Abu Husayn» – «En, to, skill deg fra henne far av Hussein», ropte Faisali-supporterne da Wihdat og Faisali møttes i den jordanske ligaen i juli 2009. Referansen var til kong Abdullah II – Abu Hussein (far til Hussein) – og hans palestinske kone, dronning Rania. Kongen måtte skille seg fra Rania, Jordan måtte skille seg fra palestinerne. «Vi ønsker ikke å se noen palestinere», ropte Faisali-tilhengerne. Da flasker ble kastet fra tribunen mot Wihdat-spillere valgte laglederne å ta lagene av banen. Politiet måttet hindre Faisali-tilhengere fra å lynsje Wihdat-spillere het det i en rapport fra den amerikanske ambassaden i Jordan.²⁰

Skandalen – Faisali-supporternes brudd på et av Jordans sterkeste politiske tabuer: kritikk av kongefamilien og den nasjonale enhet (straffbart med inntil tre års fengsel) – ble i utgangspunktet ikke rapportert i jordansk presse. I februar 2011 nådde imidlertid et sensasjonelt brev pressen, signert av 36 stammeledere, hvor tabuet først brutt

på fotballbanen nå ble publisert i all offentlighet. Brevet inneholdt en knallhard kritikk av dronning Rania og hennes palestinske familie, Yassin. De ble beskrevet som korrupte tyver som stjal fra statskassen og det jordanske folk for å berike seg selv. Brevet inneholdt også en oppsiktsvekkende advarsel: Hvis ikke kong Abdullah fikk stoppet sin kone og hennes familie «ville tronen være i fare».²¹ En av signatarene var en tidligere general, Ali Habashneh. Han så staten som truet av demokratisering på grunn av palestinerne i landet. «Vi er imot demokratisering», sa Habashneh da jeg intervjuet han i Amman i mars 2011. Demokratisering og et valgsystem der hver stemme talte likt – i dag er mandater fra jordanske områder sterkt overrepresentert i parlamentet – «kan lede til borgerkrig», mente han. Dette var konfronterende ord i en situasjon hvor den arabiske våren også hadde nådd Jordan. Lederne av demokrati-

I kaoset som fulgte, oppsto sammenstøt inne på stadion mellom supporterne og politiet.

bevegelsen var svært bevisste på å unngå stempel som palestinskdominert i sine demonstrasjoner, som fikk stadig større oppslutning. Noen av demonstrantene klaget til og med over mangelfull oppslutning fra palestinerne.²² Like fullt, et stadig større antall motdemonstranter mobiliserte, basert først og fremst på jordansk nasjonalisme, med jordanske flagg og bilder av kongen, som om demonstrantene var ikke-jordanske og ikke-rojalister. Bare noen måneder tidligere, i november 2010, hadde fotballderbyet mellom Wihdat og Faisali ført til de voldsomste urolighetene i manns minne. På vei ut av stadion begynte Faisali-supporterne å kaste stein inn på stadion mot de gjenværende Wihdat-supporterne.

I kaoset som fulgte oppsto sammenstøt inne på stadion mellom supporterne og politiet, mens vinduer ble knust og biler satt i brann utenfor stadion. Over 250 mennesker ble skadd og en person drept i urolighetene. Ifølge presidenten for Wihdat, Tareq Khouri, var palestinerne sperret inne på stadion etter kampen for så å bli angrepet av politiet sammen med Faisalis nasjonalistiske supportere. En egen avdeling innen politiet, *darak*, militærpolitiet, var ifølge Khouri infiltrert av jordanske nasjonalister. «99 prosent av *darak* er Faisali-supportere, og anser palestinerne som en trussel som kommer og tar landet fra dem», fortalte Khouri meg.²³ De hadde presset Wihdat-supporterne inn i et hjørne etter kampen, med fare for at flere kunne bli drept, hevdet Khouri. Så ble supporterne fotfulgt til leiren, hvor *darak* sprøytet tåregass inn i hver eneste lille avkrok. «De ville at hele leiren skulle lide.»

Måten Wihdat-supporterne ble angrepet på ligner til forveksling måten demokratiopprøret ble slått ned i Jordan. Den 25. mars, 2011, ble fredelige demokratidemonstranter angrepet av aggressive motdemonstranter i tospann med politistyrker. Godt organiserte angripere som, ifølge Curtis Ryan, var ankommet i busslaster til demonstrasjonsstedet, noe som antydte regimeinvolvering, slo løs med stokker og batonger på aktivistene som hadde samlet seg i en teltleir sentralt i Amman.²⁴ En av demonstrantene ble drept mens 160 ble skadd i angrepet. Som Faisali-supporterne under fotballkampene mot Wihdat bar motdemonstrantene det jordanske flagget. Budskapet var at de som ble angrepet ikke var jordanere.

De jordanske nasjonalistene ble aldri konfrontert av kongehuset, til tross for at de sprenget nasjonale tabuer og brøt jordansk lov ved å kritisere kongehuset. To dager etter angrepet på demokratiaktivistene arrangerte kong Abdullah et møte med jordanske stammeledere. «The most

important thing is our national unity, which must not be touched upon», sa kongen. «We need to stay away from any activity that could affect our unity.»²⁵ Uttalelsen minnet om det den jordanske innenriksministeren, Saad Hayel Srur, sa etter Wihdat-Faisali-urolighetene i 2010: «Those who tried to take advantage of the incident, raising provocative statements, should instead have sought to ease the tension and restore calm. Their statements pose a threat to Jordan's rule of law and its integral unity.»²⁶ Wihdats president, Tareq Khouri, som i jordansk presse hadde sendt samme melding som sitert ovenfor – de palestinske supporterne var blitt angrepet av Faisali-supportere og *darak* i tospann – var øyensynlig mannen ministeren siktet til. Budskapet var at fotballuro og kritikk av statsmakten – og demokratidemonstrasjoner – bidro til å true nasjonens enhet.

Fotball har i et slikt perspektiv bidratt til å reprodusere et kollektivt minne om borgerkrigen i 1970 og om en permanent underliggende trussel mot politisk stabilitet. Det er verdt å merke seg at Jordan-eksperten Laurie A. Brand allerede i 1988 hevdet at fotballvold under Faisali-Wihdat-kamper hadde en politisk funksjon: Det fantes egentlig aldri en reell frykt for palestinsk nasjonalisme i Jordan etter 1970 og evakueringen av PLO. Palestinerne hadde i ettertid verken kapasitet eller motivasjon til å motarbeide det jordanske regimet hvor de etter hvert har vært relativt fornøyde med situasjonen. Frykten har alltid vært demokratisering, og at felles jordansk-palestinske interesser, mot makteliter og korrupsjon, skulle kreve substansielle demokratiske reformer, som truer både kongehuset og den privilegerte jordanske makteliten. En viss form for regelmessige sekterske uroligheter i lav skala ville kunne minne om borgerkrigen som truende for landets stabilitet og politiske styring. Kongehuset kunne da presenteres som transenderende for de

dyptpløyende sub-nasjonale motsetningene i landet, og dermed legitimere sin makt, skrev Brand.²⁷

Fotballuroligheter mellom jordanske og palestinske nasjonalister, noen få ganger i året, virker slik som et minne om hvordan landet en gang sto i fare for full borgerkrig og å bli overtatt av ikke-jordanere. I en undersøkelse fra 2013 svarte et flertall av jordanerne at politisk stabilitet var viktigere enn frie valg.²⁸ Så lenge minnet om borgerkrigen og faren for politisk uro holdes varmt, på fotballarenaen eller andre steder, kjølner viljen til å slåss for demokratiske reformer.

KONKLUSJON

Etter masseflukten fra den syriske borgerkrigen har 650 000 syriske flyktninger blitt offisielt registrert i Jordan, ifølge FNs høykommissariat for flyktninger, UNHCR. Jordanske myndigheter hevder at det reelle tallet på flyktninger er rundt 1,4 millioner.²⁹ Med den syriske flyktningstrømmen ebbet de siste restene av demokratibølgen ut i Jordan. Behovet for fotball for å minne om *fitna* er slik sett overflødig. Det samme kan sies om de palestinske jordanernes behov for å symbolisere sin palestinske nasjonale tilhørighet. I dag er PLO internasjonalt anerkjent som palestineres politiske representant, mens de palestinske jordanernes primære interesse er å beholde sine jordanske statsborgerskap, og å underkommunisere sin flyktningstatus så lenge retur og kompensasjon synes fjernere enn noen gang.

Det er imidlertid ingenting som tyder på at fotballkampers betydning for symbolisering av etnisk jordansk og palestinsk identitet har blitt svekket. I mai 2014 er jeg på Wihdats nest siste kamp for sesongen. «Allah, Wihdat, al-Quds al-'arabi.» Kampropet er fremdeles det samme for Wihdat-supporterne: Gud, Wihdat, og hovedstaden for den palestinske staten, arabisk Jerusalem. Supporternes identitet består i å være

muslimer, og palestinere, og klubben deres binder dette sammen. I møtet med Al Hussein, et lag med en øst-jordansk supporterskare, som Faisali, svarer Al Hussein-supporterne: «Allah, al-Malik, al Quds al-Hashimi» – «Gud, kongen, hashemittisk Jerusalem.» Den jordanske tilhørigheten, og den jordanske nasjonalismen – også Jerusalem er jordansk – hashemittisk etter kongen – representerer en markant forskjell fra Wihdat som ikke har noen referanser til Jordan.

Fremdeles er det slik at når Wihdat møter «transjordanske» lag, er det to forskjellige nasjoner som braker sammen, palestinerne mot trans-jordanerne. Slik er mnemohistorie og fotballens betydning som et ritual der sosialt minne produseres, relevant. Fotballsupportere har også en sterk egenidentitet som supportergrupper. De har en egen historie å ta vare på. De har erfaringer som dyrkes og mytologiseres. Uroligheter og slåsskamper på banen kan eksempelvis være over på en halvtime. Men i ettertid diskuterer gruppene hendelsene. Det males med bred penn om det som har skjedd. Hendelser blir del av en kollektiv erfaring som bidrar til å skape intern solidaritet i supportergruppene, og som definerer deres egenart.³⁰

Fotball kan i et slikt perspektiv bidra til at konflikter som samfunnet ellers prøver å legge bak seg eller undertrykke vedlikeholdes. Fotball blir da noe mer enn bare et barometer for underliggende strømninger i samfunnet. I den jordanske konteksten kan fotball tolkes like mye som en av årsakene til at den jordansk-palestinske konflikten opprettholdes som et uttrykk for den.

• f •

DAG HENRIK TUASTAD er førstelektor i Midtøstenstudier ved Universitetet i Oslo. Han har blant annet gitt ut boken *Palestinske utfordringer* (Cappelen Damm Akademisk, 2014).

1 Takktil Babylons to anonyme lesere for konstruktive kommentarer.

- 2 Armstrong, Gary, og Malcolm Young: "Fanatical Football Chants: Creating and Controlling the Carnival", i *Culture, Sport Society*, vol. 2, nr. 3, 1999, s. 173–211.
- 3 Orwell, George. *The Penguin Essays of George Orwell*. Harmondsworth: Penguin, 1994, s. 321.
- 4 Singerman, Diane: "Youth, Gender and Dignity in the Egyptian Uprising", *Journal of Middle East Women's Studies*, vol 3, nr. 9, 2013, s. 1–27; Courbage, Yousef: "The Demographic Youth Bulge and Social Rupture", i Khalaf, S & R. Khalaf. *Arab Youth: Social Mobilisation in Times of Risk*. London: Saqi, 2012, s. 79–89.
- 5 Scott, James. *Weapons of the Weak*. Yale: Yale University Press, 1985.
- 6 Al-Rasheed, Madawi: "Sectarianism as Counter-Revolution. Saudi Responses to the Arab Spring", i *Studies in Ethnicity and Nationalism*, vol. 11, nr. 3, 2011, s. 513–526.
- 7 Olick, Jeffrey K.: "Collective Memory", i Darity, William A, (red.). *International Encyclopedia of the Social Sciences* (2nd edition). Detroit: Thomson Gate, 2008, s. 7–8.
- 8 Halbwachs, Maurice. *Collective Memory*. Chicago: Chicago University Press, 1992.
- 9 Cleveland, William L. *A History of the Modern Middle East*. Boulder, Colorado: Westview, 2000, s. 347.
- 10 Rogan, Eugene. *The Arabs: A History*. New York: Basic Books, 2009, s. 347.
- 11 PFLP: Folkefronten for Palestinas frigjøring; DFLP: Demokratisk front for frigjøring av Palestina; PLF: Den palestinske frigjøringsfronten.
- 12 Alon, Yoav. *The Making of Jordan*. London: I.B.Tauris, 2009.
- 13 Rogan, Eugene. *The Arabs: A History*. New York: Basic Books, 2009, s. 353.
- 14 Tuastad, Dag. *Palestinske utfordringer*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2014, s. 125–126.
- 15 Brand, Laurie. *Palestinians in the Arab World. Institution Building and the Search for State*. New York: Colorado University Press, 1995, s. 53.
- 16 Tuastad, Dag. 1997. "The Political Role of Football for Palestinians in Jordan", i G. Armstrong og R. Giulianiotti, (red.). *Entering the Field: New Perspectives on World Football*. Oxford: Berg, s. 116.
- 17 Tuastad, Dag: "From Football Riot to Revolution. The Political Role of Football in the Arab World", i *Soccer & Society*, vol. 15, nr. 3, 2013, s. 376–388.
- 18 "Jordan: Rights and obligations of Palestinians living in Jordan", UNHCR The UN Refugee Agency, Refworld 9. mai 2014, <http://www.refworld.org/docid/53ecc8004.html> (04.09.2016)
- 19 Intervju med forfatteren, Amman, april 2011.
- 20 "Jordanian Football Game Halted Amidst Anti-regime Chants, Hooliganism Towards Palestinians", Wikileaks Public Library of US Diplomacy. Cable: UNAMMAN 1689_A, 28. juli 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/09AMMAN1689_a.html (04.09. 2016)
- 21 "Queen Rania Is a Corrupt Thief." February 14, 2011. Simioni, Roey. Ynet.news.com, 14. februar 2011. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4028607,00.html> (04.09. 2016)
- 22 Ryan, Curtis R: "Identity Politics, Reform and Protest in Jordan", i *Studies in Ethnicity and Nationalism*, vol. 11, nr. 3, 2011, s. 564–578.
- 23 Intervju med forfatteren, Amman, mai 2014.
- 24 Ryan, Curtis R: "Identity Politics, Reform and Protest in Jordan", i *Studies in Ethnicity and Nationalism*, vol. 11, nr. 3, 2011, s. 564–578.
- 25 "Jordan King Urges Unity after Unrest." AFP Agency France-Presse, 27. mars, 2011. <http://newsinfo.inquirer.net/1628/jordan-king-urges-unity-after-unrest> (04.09. 2016)
- 26 Omari, Raed: "Probe Continues into Friday Football-Related Violence", i *Jordan Times*, Amman, 12. desember, 2010.
- 27 Brand, Laurie. *Palestinians in the Arab World. Institution Building and the Search for State*. New York: Colorado University Press, 1995, s. 184–5.
- 28 "Widespread Middle East Fears that Syrian Violence Will Spread", Pew Research Center. Global Attitudes and trends, 1. mai, 2013, <http://www.pewglobal.org/2013/05/01/widespread-middle-east-fears-that-syrian-violence-will-spread/> (04.09.2016)
- 29 Furuly, Jan Gunnar: "Det bor 1,4 millioner flyktninger i Jordan", i *Aftenposten*, Oslo, 3. januar 2015.
- 30 King, Anthony: "Violent Pasts: Collective Memory and Football Hooliganism", i *The Sociological Review*, vol. 49, nr. 4, 2001, s. 568–585.